

vitt szerepéről szólni — s a korábbiakban a felvilágosodás széleskörű költészetéről, meg a sajátosan rokokó-poéziséről. Annál inkább fájjaljuk ezt, mert Vargha Balázs jó érzékkel emelte ki Verseghy szerelmi-erotikus lírájának értékét s határozta meg részben jelentőségét is. — *Tordai György*nek Verseghy filozófiai nézetéről szóló dolgozata a legesendőbb a füzetben. Tartalmi ismertetéseket nyújt és súlyos félreértéseket pl. *Az emberi nemzetek története*i c. munka elvi értékeléséről. Filozófiatörténeti tanulmányt sem lehet bizonyos filológiai készséggel — pl. forráskritikai ismeretek — nélkül írni, s ezért kínos meglepetéssel szolgál a szerző, amikor Verseghy eredeti gondolatait vagy pláne Diderot hatását látatja abban, ami Herdertől való (vö. Szauder: Verseghy és Herder. *Filológiai Közölny* 1958. 3—4. 700—713. l.). — Nem tudunk vitakozni *Molnár Antal*nak a Bendáéihoz hasonlóan általános jellegű megállapításaival, de ha — egy-két megjegyzéséből ítélve — arra óhajtana következtetni, hogy Verseghy nem is ismerte volna Mozartnak, Haydnnak az „egyszerűbb dalnál emelkedettebb formáit”, akkor bizonyosan téved.

A *Gácsi Mihály* linóleum-metszetével s számos jó képmelléklettel, facsimilével ellátott, szépen kiállított füzet megérdemli ugyan a szélesebb közönség s a szakkörök figyelmét, hasznos is, de hibáival mindenekelőtt a szigorú, kritikus és igényes szerkesztés feltétlen kötelességét kell hogy tudatosítsa a jövőben tervezett ilyen alkalmi kiadványok készítőiben.

Szauder József

Batsányi János: Hazámnak akartam szolgálni i. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Keresztúry Dezső. Fordította: Keresztúry Dezső és Kövendi Dénes. Bp. 1960. Magvető K. 158 l. (Magyar Könyvtár)

A Batsányi kritikai kiadás második, a költő prózai műveit tartalmazó kötetéből kap az olvasó jól kiválasztott „előleget” a Magyar Könyvtár újabb darabjával.

Keresztúry Dezső érdeme, hogy ezzel a kötetrel első forradalmi költőnk ellentmondásos pályájának egyik sarkalatos szakaszáról valló dokumentumok kerüljenek a szélesebb olvasóközönség elé. A kis gyűjtemény a Martinovics-per vádlottai között szereplő Batsányi Jánosnak a per folyamán benyújtott és elmondott német, illetve latin nyelvű, tágabban politikai érdekű írásainak kitérő fordításait tartalmazza. Keresztúry Dezső magyarázó szövegei segítségével jól beilleszkedik a *Kérvény a nádorhoz*, a Batsányi ellen elhangzott *Vádírat* és a kötet zömét kitevő *Védőírat* a költő pályájának egészébe, de különösen az 1793 áprilisától 1795 áprilisáig tartó szakaszába.

A Batsányi-filológia és nagy forradalmár poétánk műveinek népszerűsítése egyaránt jelentős eredményekkel büszkélkedhet, amint ezt a Keresztúry-féle válogatás is igazolja. A népszerűsítő munka eredményeként most már joggal jelentkező igény és a filológiai alapvetés által nyújtott lehetőség minden oldalról megérlette a helyzetet egy marxista Batsányi-monográfia elkészítésére. A legújabb Batsányi-kötet ezt az igényt mélyíti és ismételten meggyőz a lehetőségéről.

Biró Ferenc

Mocsáry Lajos válogatott írásai. A bevezető tanulmányt írta, a válogatást végezte és jegyzetekkel ellátta: Kemény G. Gábor. Bp. 1958. Bibliotheca K. 799 l.

A kiegyezés köré csoportosuló s a kiegyezés felemás megoldásából táplálkozó vitás közjogi kérdések mellett a nemzetiségi kérdés állandóan felszínre levő problémái képezik a 19. sz. második fele politikai életének középpontját. A polgári fejlődés útján meginduló s ezzel párhuzamosan nemzeti tudatukra ébredő magyarországi nemzetiségek (a románok, horvátok stb.) önállósulási törekvései, s az ezzel szembenálló, és a nemzeti lét, a nemzeti fennmaradás védelmének jelszavával álcázott magyar nemesi politika közti küzdelem izgalomban tartja, s nem egyszer retteggésszel tölti el az egész időszakot. A kérdés már a század közepe táján túlnő a politikai harcok szűkebb keretén, s összefonódva a társadalmi élet egyéb problémáival (külpolitikai, szociális kérdés), mélyen áthatja az egész közgondolkodást. Figyelembevételét nemcsak a kor történetének kutatója nem mellőzheti, de több vonatkozásban az sem, aki a magyar irodalom e szakaszát vizsgálja. Hisz Kemény, Madách, Vajda, sőt Arany (Buda halála) munkásságában is nem egy esetben találkozunk a nemzetiségi kérdés érintésével, hogy csak a legjelentősebbeket említsük. Éppen ezért, ha csak közvetett szempontból is, érdemes az irodalomtörténezsnek is felfigyelnie a jelen kötetre, amely nemcsak első kísérlet arra, hogy — ha csak válogatás formájában is — hozzáférhetővé tegye Mocsárynak, a kor leghaladóbb magyar nemzetiségpolitikusának irodalmi, publicisztikai hagyatékát, hanem — bevezető tanulmányában — első marxista értékelése is Mocsáry politikai pályájának.

A kötet összeállításakor a szerkesztőt érezhetően kettős szempont vezette. Egyrészt a nagyközönség számára kívánt alapos antológiát nyújtani, másrészt a szaktudomány igényeit is szem előtt tartotta. Ha vitatható is ez a kettősség, s a kötet ebből eredő hibái, jelen esetben ezt érthetővé tesszik a Mocsáry-kérdés feltáratlanságából adódó feladatok.

Kemény G. Gábor bevezető tanulmánya igen alaposnak, átfogónak mondható, bár néhány vonatkozásban még részletesebb kidolgozást igényelt volna. Gondolunk itt pl. Mocsárynak a nemzetiségi kérdésben elfoglalt haladó és a megyei önkormányzattal kapcsolatos konzervatív felfogása közt mutatkozó ellentétre, továbbá annak elemzésére, ami nemesi osztályhelyzete ellenére is alapját képezte egyértelműen pozitív nemzetiségi politikájának. A tanulmány végigköveti Mocsáry pályáját gyermekkorától haláláig, részletesen elemmezve a magyar politikai közélet egyes eseményeit az 1860-as évektől a századvégig. Első része, terjedelmében is mintegy a fele, Mocsáry gyermekkorát, tanulmányait, majd a kiegyezés értékelésében s a közjogi vitában elfoglalt álláspontját tárgyalja, míg a második rész (59—114. p.) Mocsáry nemzetiségi politikáját elemzi. Mocsáry pályájának ilyen komplex elemzését feltétlenül helyeselnünk kell. Nemcsak egy haladó életpályáról kapunk így teljesebb képet, de megmutatkoznak ennek korlátai is, t. i. hogy megmaradva mindvégig a „közjogi ellenzékiesség” síkján a szociális kérdés felvetéséig, a tömegekig Mocsáry ugyanúgy nem jutott el, mint kora többi kevésbé haladó politikusa. Kemény helyesen utal erre a bevezetőben és a kötet „Beszédek” c. része elé írt előszavában, elemzése azonban e ponton talán lehetne részletesebb, sokoldalúbb.

A bevezetőt követő válogatás „Breviárium”, „Beszédek”, „Cikkek”, „Levelek és feljegyzések”, valamint „Irodalom” részekre tagolódik. Az utóbbi bő válogatás a korabeli magyar és nemzetiségi sajtó Mocsáryval foglalkozó cikkeiből, továbbá tartalmazza Mocsárynak „A kiegyenlítés” c., 1862-ben elközzelt röpiratával kapcsolatos iratokat. E cikkek tanulságosan egészítik ki a Mocsáry műveiből kibontakozó pályaképet, jól szemléltetik Mocsáry megítélését a különböző pártok s a nekik megfelelő sajtóorgánumok részéről. Tudományos szempontból legkevésbé a „Breviárium” c. résznek van jelentősége. Az adott keretek között mintegy gondolatokat tud csak adni Mocsáry önállóan megjelent műveiből. Mocsáry pályaképe megítélésében a beszédeknek van leginkább jelentősége, hisz élete legtevékenyebb időszakában mindenekelőtt ezekben fejti ki nézeteit. Az egyes részek jól egészítik ki egymást, s ugyanakkor a bevezetőben kifejtetteket is alátámasztják. Így pl. a levelek nemcsak számos politikai gondolat őrzői, hanem bő életrajzi adataikkal elevenné, szemléletessé teszik Mocsárynak a bevezető tanulmányban megrajzolt pályáját.

A kötet egésze csak dicsérettel fogadható. Megjelenése, úgy hisszük, méltó gyümölcse több év kutatómunkájának, s bár csak az áttörésre vállalkozott, ilyen formájában is

felveti Mocsáry műveinek csak tudományos szempontú, kritikai kiadását.

Láng József

Papp Dániel: Muzsika az éjszakában. Válogatott művek. Válogatta: Lukácsy Sándor, a bevezetést írta: Nagy Miklós. Bp. 1957. Szépirodalmi K. 524 l.

„Ejnye, ki ez a Papp Dániel?”

Meglepetés és elragadtatás volt együtt ebben a közönség köréből jövő kíváncsi felkiáltásban, amit Mikszáth Kálmán tolmácsolott az Országos Hírlap (1898. okt. 7.) hasábjain, mikor *A rátótiak* megjelenése után cikket írt Papp Dánielről. Ez a felkiáltás ma időszerűbb, mint a századvégén. A *Muzsika az éjszakában* c. kötet megjelenése előtt a századvég kutatóin és néhány alapos műveltségű irodalmáron kívül vajmi kevesen tudtak érdemben Papp Dániel irodalmi alkotásairól. Ha sikerül lefűjni a port a századvég tehetősége Papp Dánieljének műveiről, úgy e kötetnek és a kötet körüli népszerűsítő munkának köszönhető.

Papp Dánielt életében is érdemein alul értékelték. Így járt az utókorral is, noha a kritika, elsősorban Féja Géza előhúzta néha a süllyesztőből és „felfedezte” az olvasóközönség számára. Ez a felfedezés azonban keveset használt annak az írónak, aki egyes novelláiban Mikszáth Kálmán írásaira emlékeztető művészzellet forgatja a tollat. Különösen figyelemre méltó ez a párhuzam, ha meggondoljuk, hogy Papp Dániel nem Mikszáth kitaposott útján halad, hanem a századvégi modern polgári-városi irodalom akkor még alig látható ösvényeit is keresi. Ezt a különbséget Mikszáth és Papp Dániel között a bevezető sikerült stíluselemzése még csak jobban aláhúzza és kiemeli Papp Dániel újításait. Ennek természetesen megvannak az előnyei mellett a hátrányai is. Papp Dániel túlzott polgári-városi liberalizmusa lojálisabban reagál a kor politikai életére, mint Mikszáth dzsentri-verő regényei, de igazán modern hangja már a századvég és a XX. század elejének irodalmi felfogását és stílusát csendíti meg.

A kötetet Nagy Miklós bevezetése nyitja meg. Könnyed, elegáns írás, ahol a finom, szinte nyugatos esszé stílushoz jól simulnak az irodalomtörténetész filológiai adatai és a jószemű kritikus megjegyzései. Néhol elszakadva a „fennkölt” irodalmi nyelvtől, egy-egy köznapi szót csempész mondattai közé, amely aztán hangulatosan csattan közvetlenségével a gondosan kiesztorgályozott választékos kifejezések között. A bevezetőben Papp Dániel portréjával szinte egyenlő értékű ínynt kapnak azok az irodalmi és politikai problémák, amelyek a kötet írójával összefüggésben állnak. A hasonlatok és párhuzamok sokszor